

ДО ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

У 20-тих роках нашого віку відомий український публіцист Дм. Донцов мав нагоду відзначити, що націоналізм рішуче став модою. Як у минулому, в революцію 1917 року, націоналісти, щоб добратися до мас, мусли рядитися в соціалістичні шати, так тепер соціалісти, щоб добратися до мас, мусять рядитися в шати націоналізму...

В наші дні доводиться відмовлятися і від соціалізму і від націоналізму і рядитися в модні сьогодні шати демократії чи народоправства.

Особливо гостро негативного і рішуче не модного значення набрало сьогодні слово націоналізм. Під тиском цієї негачії одна з найбільш активних націоналістичних груп на наших очах сором'язливо почала приховувати свої націоналістичні вивіски і почала рядитись в модні шати... Вчорашні попутчики і деякі гарячі прихильники почали «відхрещуватись» від націоналізму. А противники в один голос і рішуче вирішили: націоналізм збанкрутував.

Ось так в уяві багатьох збанкрутували по черзі і соціалізм і націоналізм.

«Збанкрутовані» соціалісти заявляють: «Нічого подібного! Соціалізм не збанкрутував. Збанкрутував большевизм».

«Збанкрутовані» націоналісти в свою чергу заявляють, що збанкрутував не націоналізм, а фашизм і просять не плутати і не утотожнювати ці два поняття.

В нашій статті питання соціалізму і большевизму залишаємо на боці й зупиняємося на визначенні поняття українського націоналізму.

Чому, справді, поняття націоналізму і зокрема українського націоналізму в наші часи в уяві багатьох людей набрало такого негативного значення?

Відповідь на це питання буде одразу знайдена, як тільки візьмемо до уваги, що саме розуміють під українським націоналізмом в українських політичних колах на еміграції. Українські противники націоналізму утотожнюють це поняття з фашизмом, чого не роблять навіть большевики. Так наприклад Сталін у своїй промові дня 6. листопада 1941 року говорив:

«Чи можна вважати гітлерівців націоналістами? Ні, не можна. В дійсності гітлерівці є тепер не націоналістами, а імперіялістами. Доки гітлерівці займалися збиранням німецьких земель і воз'єднанням Рейнської області, Австрії і т. п., їх можна б з певними підставами вважати націоналістами. Але після того, як вони захопили чужі території і поневолили європейські нації — чехів, сло-

ваків, поляків, норвежців, данців, голландців, бельгійців, французів, сербів, греків, українців, білорусів і т. д. — і стали домагатися світового панування, гітлерівська партія перестала бути націоналістичною, бо вона з цього моменту стала партією імперіялістичною, загарбницькою, гнобительською». (И. В. Сталин — Об отечественной войне — ОГИЗ, Москва 1946).

І далі Сталін цілком правильно ще раз підчеркує, що гітлерівська партія є партія не націоналістів, а «партія середньовічної реакції». І якщо ці brutальні імперіялісти і реакціонери наряджаються в шати «націоналістів» і «соціалістів», то вони це роблять для того, «щоб обдурювати народ, одурачити простаків і прикрити прапором «націоналізму» і «соціалізму» свою розбійницьку і імперіялістичну сутність». Це «ворони, які рядяться в павині пера... Але як би ворони не рядились в павині пера, вони не перестануть бути воронами»... (там же).

До такого визначення і розмежування понять «націоналізму» і «фашизму» Сталін повертається знову у промові з 1. травня 1942 року:

«Хто вони, наші вороги, німецькі фашисти? Кажуть, що німецькі фашисти є націоналістами, які оберігають цілість і незалежність Німеччини від зазіхань з боку інших держав. Це, звичайно, брехня... В дійсності німецькі фашисти є не націоналістами, а імперіялістами, які захоплюють чужі країни»...

Отже, бачимо, що тут є чітке розмежування націоналізму і фашизму. Воно, звичайно, не повне. Фашизм, крім імперіялізму і реакції, є ще носієм диктатури і тоталізму. А про ці речі Сталінові говорити є не дуже зручно, і він їх поминає. З вище наведеного розмежування цих двох понять ми бачимо, що, у відмінність від фашизму, націоналізм є позитивним поняттям, яке означає прагнення народу зберегти цілість і незалежність своїх земель... До цієї характеристики націоналізму слід очевидно ще додати почуття національної гідності, гордості і патріотизму і волю нації зберегти і розвинути свою національну індивідуальність. Сталін не міг цих речей негувати, отже не міг з цих причин націоналізм у такому розумінні вважати за явище гідне осуду. Навпаки, він, негуючи фашизм, старається відрізнити від нього націоналізм, як позитивну рису...

Як відомо, націоналізм, не називаючи його по імені, посилено культивується тепер московським большевизмом. І в той же сам час в УРСР ведеться люта боротьба проти українського націоналізму. Не тому, що він є негативним явищем для українсь-

кого народу, а тому, що він скерований проти московського імперіялізму й большевицького тоталізму і тому, що він в умовах СРСР загрожує сепаратизмом, отже й розвалом московської імперії. А оскільки московська імперія вихваляється большевизмом, як «фортеця соціалізму і прогресу», то місцевий націоналізм окремих народів і трактується як контрреволюція і реакція.

В дійсності в наші часи носієм реакції і гальмою історичного прогресу є московський імперіялізм і большевицький тоталізм, а український націоналізм виступає сьогодні як його заперечення, отже є революційним і прогресивним явищем.

Так виглядає проблема українського націоналізму в суспільно-історичному процесі на Україні.

Зовсім інакший зміст вкладалося в поняття «націоналізм» в Західній Україні в 20—30 роках і сьогодні ще деким вкладається на еміграції.

Теоретиком цього «націоналізму» став відомий український публіцист Д. Донцов. Це була реакція на слабкі сторони української демократії, з одного боку, і на большевизм і большевицьку революцію, з другого. Це був рух ідеалістичної молоді, яка під впливом пануючих тоді в Європі ідей, що їх пропагував Донцов, повірила, що «досить бути фанатиком своєї ідеї і свого проводу, досить бути активним і бойовим, ексклюзивним і непримиримим до всіх інших партій, щоб з нічого, з своєї віри, побудувати нову дійсність, а ту, що існує повернути в ніщо». За рецептами і в душі цієї ідеології діє одна політична група й по сьогодні... Наслідки відомі. Маємо на увазі не скільки «відсотків» здобула ця організація, а що вона внесла і здобула для українського націоналізму і українського народу. Це ж факт, що дії і чини в душі ідеології цієї групи є прямим запереченням українського націоналізму. Як поєднати провідну ідею українського націоналізму — ідею національного солідаризму і єдності — з пострілами у потилицю в інакше думаючих українців і то зовсім не в політичних противників — «демократів», чи «соціалістів», а саме в націоналістів і полум'яних українських патріотів?

Про це не хочеться сьогодні згадувати. Це неприємно. Але мимоволі наші думки повертають до тих трагічних подій, що лягли кривою плямою на сторінках минулого. І коли ми це згадуємо, то не для того, щоб кинути зайвим камінцем в чужий огородин, а для того, щоб усвідомити хиби і помилки минулого і внести в питання українського націоналізму ясність. Українське громадянство мусить знати, що таке націоналізм, а що таке є те, що під його маркою інколи виступало і виступає. Тут потрібне чітке і ясне розмежування і уточнення понять. Це потрібно для того, щоб знати, що

слід відкинути, а що слід оберегати і розвивати.

Якщо Донцов назвав свою теорію «націоналізмом», то це ще не означає, що вона, та теорія, і є тим націоналізмом, що про нього ми говоримо, як про позитивне явище в житті кожного народу. Так само було б дивним судити про націоналізм з діяльності деяких горе-політиків, які називають себе націоналістами.

Наші демократи і соціалісти дуже ображаються, коли їх утотожнювати з марксистами — большевиками. Але націоналісти теж мають таке ж право ображатися, коли їх утотожнюють, скажімо, з фашистами.

Можна зрозуміти і вибачити, коли звичайні поняття плутає, скажімо, обиватель. Але є зовсім незрозумілим, коли такі елементарні поняття, як націоналізм і фашизм плутає політична організація, яка претендує на роль носія «передової революційної теорії» наших днів. На сторінках свого журналу ця політична організація пише: «Націоналізм (фашизм) виник і оформився не з національно-визвольної боротьби поневоленних націй, а як реакція на комунізм» і т. д. Навіть там, де ідеологи «передової революційної теорії» цитують большевицьке визначення фашизму, вони слово «фашизм» заміняють словом «націоналізм» і таким чином фальсифікують і викривляють цитований текст. Націоналізм для згаданої політичної групи — це синонім фашизму. Це однозначне поняття. То ж і не дивно, що в своєму журналі ці творці «нової теорії» дають таке дивовижне твердження: «націоналізм компромітував національно-визвольні рухи тих народів, серед яких він виникав»... і т. д. Отже тут під націоналізмом розуміється лише певний політичний рух, який має свою окрему ідеологію, тактику і прагне відповідними методами до здійснення своєї доктрини. Іншого поняття націоналізму для цієї групи не існує.

До націоналізму, як політичного руху, слід також підходити конкретно.

Ніхто і ніколи, очевидна річ, не поплутає соціаліста Молотова з соціалістом Бевіном. А в нас і в теорії і в практиці не бачать різниць не лише між Донцовом і, скажімо, Сціборським, а й між двома політичними групами, що діють під маркою українського націоналізму.

Відомо, наприклад, що Микола Сціборський досить критично відкликався на адресу «екзальтованих і безкритичних ідеалізаторів вождизму». Певна частина націоналістів поборювала те негативне явище, яке утотожнюють з націоналізмом, далеко краще і послідовніше, ніж, скажімо, соціалісти і демократи. Негативні елементи «донцовщини» можна до кінця подолати і заперечити лише з позицій послідовного українського націоналізму.

му. Це звучить парадоксально, але це факт. Донцов своєю публіцистичною працею в чималій мірі спричинився до визрівання і оформлення української політичної думки. Але це не означає, що ми мусимо безкритично ставитися до його спадщини, так як, скажімо, безкритично популяризують його антипода М. Драгоманова деякі його прихильники з соціалістичного табору.

В журналі «Пробоем» свого часу, між іншим, писалося: «Воля до життя, до влади, гін до чину є лямбмотивом всіх писань Донцова. І сталося так, що деякі з його прихильників зробили з культу волі альфу і омегу політичної мудрости. Їм стало здаватися, що досить лише захотіти, сильно захотіти, щоб їх бажання здійснилося без огляду на зовнішні обставини, ба навіть внутрішні їх спроможності. Саме такої психологічної помилки допустилася у нас певна група, де ексклюзивність дійшла до нігілізму, принципівність виродилася у безоглядність, а неприєднаність у сліпу завзятість, і то не лише в теорії, але і в політичній практиці».

Ця політична практика, що впливає з відповідної ідеології і психології екзальтованих ідеалізаторів вождизму, веде, як ми вже відзначили, до заперечення ідеї національного солідаризму і національної єдності — отже, до заперечення націоналізму.

Під націоналізмом ми розуміємо не ідею провідництва чи вождизму, не волонтаризм чи сліпий гін до чину, не ексклюзивність, що вироджується у безоглядність і сліпу завзятість, — а національний патріотизм і волю нації жити у своїй самостійній державі по своїй волі і своєму уподобанні. В конкретній історичній дійсності український націоналізм сьогодні означає прагнення українського народу визволитись від московського поневолення і взяти владу в свої руки. З приводу такого нашого розуміння націоналізму в одному політичному органі на еміграції писалось:

«Націоналісти хочуть замінити словом націоналізм — патріотизм і зробити його універсальним поняттям (як те роблять вороги українського народу), вганяючи в це поняття всякий прояв національної свідомости, національної ідейности та патріотизму, переслідуючи тим певні політичні цілі провокаційного характеру».

Чи треба доводити, що поняття націоналізму в такому універсальному розумінні не є вигадкою ані ворогів українського народу, ані українських націоналістів і що воно вживається в такому розумінні і такому універсальному значенні давно, дуже давно.

Ось перед нами книга відомого дослідника з історії української літератури проф. Дашкевича. Ця книга написана 1888 року. Вже тоді проф. Дашкевич пише про «український націоналізм» і вкладає в це поняття той же зміст, що й ми. Критикуючи мето-

дологію другого історика української літератури — Петрова, проф. Дашкевич доводить, що українська література не з'явилась, як наслідування чужих зразків. Дашкевич розкриває правдивіший образ літературного процесу в Україні. Він вказує на органічний розвиток української літератури і її глибокий національний зміст. Він бачить в літературному відродженні «стремління народности до самовияву», розкриття скарбів українського народного духа і слова. Своєрідність української літератури не лише «в сполучі реалізму, гумору й чутливости», а й у внутрішній оригінальності української духовности й світогляду. Першоджерело літературного процесу і українського націоналізму є, на думку Дашкевича, в тому, що «українці пристрасно люблять свою батьківщину й те саме почуття раз-у-раз одушевляє й їх поетів». «Захоплення минулим, студіювання рідної старовини і народньої словесности стали вихідним пунктом у розвитку самосвідомости українців». «На Україні збирання творів народньої поезії і творчий їх переріб і наслідування були не тільки останньою іскрою старо-українського патріотизму, але рівночасно й початком нового життя». Очевидна річ, що під «новим життям» тут розуміється нове пробудження національної свідомости і патріотизму — процес наростання українського націоналізму. Бо далі дослівно читаємо таке: «На український націоналізм складається почуття народности, любов до української народности і позитивне визнання її духовної організації, яке часами переходило до ідеалізації минулого цієї народности»...

Виходячи від такого розуміння українського націоналізму, ми цілком логічно вважаємо Шевченка своїм духовим вождем і кажемо: від його творів віє духом українського націоналізму. Спробуйте це заперечити! В цьому розумінні він таки є найбільшим стихійним і органічним виразником українського націоналізму. Цим самим ми аж ніяк не думаємо записувати його до націоналістичної організації, як це зробив Володимир Сосюра, який писав, що

Як би жив Тарас тепер,
Він був би членом ВКП...

Вище означене розуміння націоналізму, звичайно, не тотожне з Донцовською теорією, хоч Донцов і називає її «націоналізмом».

Український націоналізм не є наслідуванням чужих зразків чи вигадкою Донцова — це зміст і рушійна сила українського історичного процесу. І тут його історичне коріння.

Теорія і філософія українського націоналізму це теоретичне усвідомлення українського процесу і його законів. Це система теоретичних узагальнень і правд, зауважених в цьому процесі, на підставі яких він

розвивається. В основі світогляду й ідеології українського націоналізму є життя і розвиток нації, як органічного цілого. «Кожний народ має в собі щось таке, що торкається більш або менш кожного з тих осіб, що належать до народу. Це — народний характер, з погляду якого всю масу можна розглядати, як одну людину... Кожний народ, розглядаючи як єдина особа, має свій ідеал, до якого прямує»... Так писав сучасник і друг Шевченка — М. Костомаров. Як відомо, виходячи з такого розуміння народу — нації, Костомаров дав глибоку характеристику, вперше на великому фактичному матеріалі, двох «руських народностей». Виявилось, що російський народ, з одного боку, і український народ, з другого, це два цілком окремі національні типи, з різною вдачею, різною психологією, різним світоглядом і громадським ідеалом... І не дарма в большевицькій публіцистиці ця праця Костомарова дуже часто згадувалася як «євангеліє українського націоналізму». Дійсно, відправною точкою теорії і філософії українського націоналізму є нація. В розвиток цієї філософії вклали кожен своє і Шевченко і Костомаров, і Куліш, і Міхновський, і Донцов і багато інших українських теоретиків. Як і в кожну теорію і філософію, так і в розвиток українського націоналізму, час і досвід боротьби вносили свої поправки і доповнення. Очевидна річ, що й у нинішню переходову добу час внесе відповідні поправки і доповнення. І це немає нічого спільного ані з «здачею позицій», ані з «банкротством».

А був час, коли здавалось, що теорія і філософія націоналізму потерпіла повне банкрутство — як «не наукові», «ідеалістичні», і т. д.

Так наприклад, не хто інший, а такий відомий український діяч і носій національної ідеї як Д. Дорошенко, у передмові до книжки Костомарова «Дві руські народности» писав: «Наука тепер вважає, що треба розрізнити серед кожного народу окремі соціальні верстви, або класи, котрі мають особливі, властиві собі риси, що швидше зближують їх з такими самими соціальними верствами чужої народности, ніж із іншими класами своєї власної»... Згідно з цією наукою пролетарі всіх країн мали б з'єднатися в боротьбі проти світової буржуазії...

Яка це наука — ясно. Це був марксизм. Це була марксистська теорія і філософія, що опанували українську інтелігенцію в XIX і на початку XX століття і які в основу своєї ідеології і філософії поставили не націю а класу.

Перед нами дві теорії, дві філософські системи. З гіркого досвіду в СРСР знаємо, яку непримиренну боротьбу вели большевики з націоналістичною теорією. Поняття «національна свідомість», «національний

ідеал», ба навіть, «народ», «народний світогляд», чи «народний письменник» вважалися за контр-революцію. Все мусіло розглядатися лише через класову призму. І хто вийшов переможцем у цій боротьбі? Чи перемогла класова свідомість, класовий ідеал, класовий світогляд? Нічого подібного. Переміг націоналізм. Збанкрутував марксизм. Були регабілітовані не лише поняття «народний письменник», а й «національні герої»... серед яких опинилися і царі (Петро I) і генерали (Суворов). Дворянські письменники виявилися теж... «народними».

Перемогла правда націоналізму. Цю правду і силу націоналізму зрозуміли тепер і большевики. І коли сьогодні знову розгортається шалена боротьба проти українського націоналізму на Україні, то це не означає, що московський большевизм відмовився від свого московського націоналізму і знову перейшов на позиції ортодоксального марксистського пролетарського інтернаціоналізму. Ні, це означає лише, що московський націоналізм і великодержавний шовінізм і надалі узаконнюється, а боротьба ведеться лише проти українського націоналізму.

Що ж розуміють большевики під українським націоналізмом сьогодні?

Як це бачимо на матеріялах нової чистки в Україні, до поняття українського націоналізму належать: «мрії про самостійну і велику Україну», «визнання самотності українського народу і його культури в протиставленні до російського народу і його культури», «ідеалізація минулого України», «визнання національного моменту, а не класової боротьби вирішальним моментом у розвитку літературного і культурного процесу», і т. д. (з промови Жданова і з постанови ЦК ВКПб). Все це московські большевики ліквідують, як відродження українського націоналізму і націоналістичних ідей, поглядів і концепцій. І вони в цьому не помиляються. Це таки український націоналізм і його ідеї та концепції. Поміляються вони лише тоді, а разом й автори деяких наших публікацій, таки вже тут на чужині, коли наліплюють до нього марку «буржуазного» націоналізму. Сьогодні носієм українського націоналізму є цілий український робітничо-селянський народ та його інтелігенція. «Націоналізм — це любов до власної батьківщини й патріотичне почуття, доведені до самопосягати й культу жертвенного фанатизму. Джерелом його народження є національний інстинкт, національний дух і національна свідомість». Так визначає націоналізм М. Сціборський. Це визначення дане не з «певних політичних міркувань провокаційного характеру», як дехто гадає. Бо його дали не українські націоналісти, а вчені історики і соціологи, позначивши ним цілком реальне і закономірне та природне явище, що має місце в житті кож-

ної здорової і живої нації. Український націоналізм також є виявом здоров'я і життєвої сили та снаги української нації. Невже цього не розуміють наші українські поборювачі українського націоналізму? Поборюючи український націоналізм, як цілість, вони й не помічають, що підрубують те дерево, на якому вони самі сидять. Як би не викручувались і як би не брикалися наші опоненти, а у вище означеному розумінні вони самі є породженням українського націоналізму і є в більшій чи меншій мірі його носіями.

Нас на цьому зупинять і скажуть: ми не проти такого націоналізму, а власне ми поборюємо ось ту конкретну форму українського націоналізму, що виродилась у звичайний бандитизм і анархію, що дає ляпаса поважним українським професорам за висловлену думку, що за гроші зібрані в патріотичних цілях скуповує українські видання і пускає їх з димом, що діє аргументом «твердого п'ястука», а не переконанням, що ламає замки і торощить двері редакцій і захоплює друкарські засоби такі українських газет, що вважає себе єдиним пупом української землі, а всіх інших «мертвими душами», «фікціями», і ворогами, що зрештою зводить українську «визвольну політику» до шахрайства і містифікації, і що заявляє, ніби ось з такою «розв'язкою проблеми української національної влади» прийде консолідація — тоб то консолідація, здійснена аргументами того ж таки «твердого п'ястука» за відомими всім зразками, що замість аргументу розуму і досвіду в «дискусії» із своїми опонентами уживає аргументу цегли, киненої в голову опонента, що практично демонструє своїми службами безпеки в наших таборах «свободу» думки, переконань, ініціативи і дії, що своєю атаманською і анархічною поставою до консолідації вносить і пощирює хаос і розпрю, і т. д.

Отже, підкреслюють нам, — ми не є проти того націоналізму, що ви про нього говорите, а проти «націоналістичного руху» і тих «націоналістів», що так пописувались і пописуються та далі продовжують діяти таким же самим «чином».

Так говорять ті, що по сей день утотожнюють цілий український націоналістичний рух з «донцовщиною» і практикою відомої групи, що теж себе називає «націоналістами». Людям, які займаються політикою, ці явища належало б схоплювати і бачити більш ясніше і точніше.

Це є правда, що український націоналістичний рух оформився ідейно і політично як рух, який заперечував попередню фазу розвитку української політичної думки. Це було заперечення того, що було хибним, що заважало рухатись вперед. Його почав ще наприкінці XIX віку наш попередник М. Міхновський. Це він почав критикувати нашу українську інтелігенцію, яка «зраджу-

вала, ворохобила, інтригувала, і ніколи не увижала своїх інтересів в інтересах цілої нації». І він же проголосив народження нового покоління інтелігенції, що йшло на зміну т. зв. українофільського табору, яке «виплекало цілий культ страхополохства, виробило цілу релігію льюальности. Це покоління зробило український рух чимось смішним і обскурантним, надало йому характер недоношеної етнографічної теорії»... І далі говорячи про свій час, Міхновський підкреслював: «Часи вишиваних сорочок, свити та горілки минули і ніколи вже не вернуться. Третя українська інтелігенція стає до боротьби за свій народ, до боротьби кривавої і безпощадної»...

І ця боротьба вибухла в революцію 1917—1920 рр. В ній брали участь і люди типу Міхновського і Петлюри і люди іншого покоління. Якщо перші кликали до «боротьби кривавої і безпощадної» за свій народ, за Україну, за державу — другі продовжували лінію льюальности і виробили собі іншу релігію — тільки не релігію українського націоналізму. Цією релігією був марксизм, соціалізм, інтернаціоналізм, космополітизм... Ця релігія вимагала не національної, а клясової солідарности, не своєї національної єдності, а єдності з російськими революційними і ліберальними течіями. При цьому забуто один з непорушних і відвічних законів природи і соціології: в міжнародних відносинах не клясові, а тільки національні інтереси кермують людством. Таким чином вже напередодні і впродовж революції 1917—1920 років український націоналістичний рух ріс і оформлявся в боротьбі, з одного боку, проти народницької українофільської частини українського суспільства, яка надавала українському рухові «недоношеної етнографічної теорії» і з другого боку проти демоліберальної і марксистської інтелігенції, яка національну революцію і боротьбу за Самостійну Україну переключала на рейки загально-російських політичних ідеалів і спільного фронту з російською «демократією». Але чи означає це, що український націоналізм заперечував всі краці надбання українського періоду і був уже в цей період антидемократичним і контрреволюційним? Очевидна річ, що таким цей рух ніколи не був. Націоналізм виступає як антитеза до психології духового рабства і як самостійницький рух, що прагнув позбутися всякої неволі, а не змінити лише одну форму неволі на іншу. «Усі лиха, що їх до сього часу терпить український нарід від того, що він до останніх часів не поглядав на свою справу національно, а тільки соціально; він мав ідеалу самостійної України». «Соціальна справа нації — не є її домовою справою бо лежить в руках нації пана. Вирвать свою соціальну справу із рук чужинців, забрати її у свої власні руки — це й є головний ідеал кожного поневоленого народу. Там, де існують нація — пан і нація — раб, там нема ні-

яких спільних інтересів між ними». Такі основні тези українського націоналізму цього періоду висловлені в програмі УНІ. Ідейно-духові та психологічні хиби української інтелігенції, проти яких боровся український націоналізм, були однією з головних причин поразки визвольних змагань 1917—1920 років. Вже 1905 року в одній з брошур УНІ писалося: «Головна причина нещастя нашої нації — брак націоналізму серед широкого її загалу. Вплив московської культури і московського суспільства був до останніх 10 років остільки сильний, що українці широко повторяли за своїми лукавими учителями-москалями, що націоналізм взагалі дурниця, що сепаратизм теж нерозумна річ, бо ідеал усіх народів лежить у з'єднанні».

«Та в останні часи хвиля націоналізму розливається щораз більше по Україні. Ця нова течія зараз повинна винести тяжку боротьбу старим течіям. Велика частина української інтелігенції засліплена московською наукою твердо обороняє свої позиції єдності з московськими революційними і ліберальними течіями. Але це не змінить логіки подій, законів еволюції національного поступу... Націоналізм це велетенська і непоборна сила. Під її могутим натиском ламаються, здається, непереможні кайдани, розпадаються великі імперії і з'являються до історичного життя нові народи, що до того часу були під чужинцями гнобителями. Націоналізм єднає, координує сили, рве до боротьби, запалює фанатизмом поневолену націю в її боротьбі за самостійність... Українська нація мусить піти шляхом націоналізму, перейде його і повалить все, що стоятиме перепоною на цій дорозі».

Як бачимо український націоналізм вже в період 1905—1920 років не тільки існує, як поняття, а й формується в політичну течію і зміст його той самий, що ми про нього говорили вище в позитивному значенні того слова. Пророцтво про неминучість переходу українських політичних сил на шлях націоналізму здійснювалось на наших очах в подальших роках на підсоветській Україні. «Логікою подій» і «законами еволюції і національного поступу» український національний і культурний ренесанс в УРСР у двадцятих роках проходив під знаком українського націоналізму. Марксизм і комунізм виявили абсолютну неспроможність опанувати українське духове життя і надати йому творчого патосу. Це була ворожа й руйнуюча стихія, що сковувала творчий гений українського народу і вела його по шляху занепаду і самоліквідації. Поступово із за привабливих кличів про братерство і єдність, і пролетарський інтернаціоналізм почала виступати нова «московська сила, велетенська, фатальна» (Хвильовий — «Редактор Карк»). Тоді перед кожним з тисяч українських редакторів Карків, представни-

ків нового українського духового і національного ренесансу постає питання: «Невже я зайвий чоловік тільки тому, що люблю безумно свою Україну?...» Вони не захотіли бути зайвими. Вони захотіли бути собою і для себе. Найяскравіше це хотіння висловив М. Хвильовий. Цікавим є відзначити, що хвильовізм, як одна з форм вияву українського націоналізму, зростав і формувався, з одного боку, проти «гопако-шароварницької», «просвітянської» психології й ідеології і, з другого боку, проти рабської психології і культурного назадництва нової генерації советських москвофілів. «Без російського диригента наш культурник не мислить себе... Він ніяк не може зрозуміти, що нація тільки тоді зможе культурно виявити себе, коли найде їй одній властивий шлях розвитку».

Отже шлях до прогресу і культурного вияву нації через суверенність її духовості. «Геть від задріпаної Москви!»... Соціально, економічно, культурно і політично Україна має бути сама собою, а не частиною Російської Імперії. Така програма національного нашого процесу і такий зміст українського націоналізму цих років.

Український націоналізм на Західній Україні мав свої відмінності, але було б помилкою зводити його зміст до «донцовщини» — тоб то до теорії «ідеалістично-містичної контрреволюції» і до ідеї вождівства, диктатури і т. п.

В протиставленні до українських демократичних і соціалістичних партій, український націоналізм шукав нових шляхів. В певний час воно було на місці. Лише одна група, що відкололася від націоналістичного пня піднесла і підносить це заперечення демократії до абсурду і вважає найкращою ознакою свого «націоналізму» непримиренність і абсолютне заперечення всіх і вся, окрім себе.

Є всі ознаки, що кращі елементи й того «ідеалістичного руху молоді» сьогодні роблять переоцінку вчорашнього і всіх варностей, які завели його в глухий кут і скомпромітували саме поняття українського націоналізму.

Шлях у майбутнє — не через зміну вівіски націоналізму і не через відречення від нього, а через переборення в ньому усього того, що стоїть на шляху до остаточної консолідації і об'єднання українських самостійницьких сил і знайдення в ньому правильного змісту. Це буде вимагати признання до неодної помилки минулого, але тільки це мужнє признання і критична переоцінка минулого приведе до оздоровлення руху і консолідації всіх сил під одним національним прапором. Здійснення цього завдання — це не банкрутство українського націоналізму і не здача націоналістичних позицій, як дехто думає. Це буде його найбільшою перемогою і найбільшим тріумфом.